

**ВАЛЬТЕР
СКОТТ**

YLÄMAAN
LESKI

Вальтер Скотт

Ylämaan leski

«Public Domain»

СКОТТ В.

Ylämaan leski / В. СКОТТ — «Public Domain»,

Содержание

Sir Walter Scott	5
I	7
II	13
Конец ознакомительного фрагмента.	15

Walter Scott

Ylämaan leski / Kuvaus Skotlannin tuntureilta

Sir Walter Scott

Sir Walter Scott syntyi elokuun 15 p: nä 1771 Edinburghissa ja oli varsinaiselta kansalaistoiminnaltaan lakimies. Erinomaisen työteliäänä ryhtyi hän jo varhaisessa nuoruudessaan monenlaisiin kirjallisiin puuhiin, liittyen vastaheränneeseen romanttiseen liikkeeseen. Käännettyään englanninkielelle Bürgeriä ja Goethea sekä kokoiltuaan synnyinmaansa vanhoja kansanlauluja alkoi hän itsekkin esiintyä menneiden ritariaikojen runoilijana, sepittäen balladeja ja yhtäjaksoisia runoteoksia, jotka saivat mitä yleisintä suosiota osakseen.

Scott työskenteli myös paljon kirjallisuushistorioitsijana, erilaatuisten tutkielmain kyhääjänä ja historiankirjottajana, esim. vanhuudessaan laatien laajan elämäkerrallisen julkaisun Napoleonista. Sitä hämmästyttävämmältä tuntuu, että hän jätti jälkeensä kerrassaan 29 suurta romaaniakin, joista hän julkaisi ensimmäisen vasta 43-vuotiaana. Seitsemässätoista vuodessa hän muun työnsä ja virkatoimintansa ohella kirjotti tämän suuremmoisen "Waverley" – sarjansa, joksi se on nimitetty ensimmäisen numeronsa mukaan. Nämä historiallis-romanttiset teokset eivät ainoastaan herättäneet mitä suurinta innostusta ja ihastusta siellä, missä ne erityisesti vetosivat kansallishenkeen ja isänmaallisiin tunteisiin, vaan myöskin soivat hänelle ikuisen kuuluisuuden koko sivistyneessä maailmassa tämän kirjallisuusmuodon varsinaisena luoja, jonka suuruutta ei yksikään seuraaja ole vielä tähän päivään asti kyennyt täydellisesti tavoittamaan. Scottilla on ollut tavattoman suuri vaikutus maailmankirjallisuuteen, ja siitä huolimatta, että nykyajan yleisö on tottunut monessakin suhteessa muuttuneeseen kaunokirjalliseen käsittelytapaan, eivät hänen romaanejansa ole kenneet syrjäyttämään niiden vanhentuneiksi myönnettävät ominaisuudet. Ja niistä vioistakaan välittämättä, joita jo omat aikalaiset huomasivat tämän liialliseen rasitukseen joutuneen suurmiehen tuotannossa, tunnustaa jälkimaailma yhä, että hän on alallaan parhaiten onnistunut, kaunistaessaan historiaa haaveellisuudella ja vilkastuttaessaan erinomaisesti piirrettyjä henkilökuvia ja tapainkuvauksia mitä vaihtelevimmilla seikkailuilla.

Scottin suorasanaiseen kaunokirjalliseen tuotantoon kuuluu jokunen lyhytkin kertomus. Näistä on novelli "Ylämaan leski" verrattomasti etevin, jota paitsi sen sävy on erityisesti sydämeen käypä niiden olosuhteiden vaikutuksesta, joissa se kirjoitettiin. Osakkaana kustantajansa liikkeessä oli Scott tämän vararikossa sekä menettänyt sijottamansa pääoman että jalomielisesti ottanut vastataksien velkojain täydellisestä hyvittämisestä yksityisellä omaisuudellaan ja työllänsä. Viidenkymmenenviiden vuoden ikäisenä otti hän siten niskoilleen puolenkolmatta miljoonan markan velkakuorman, ja hän suorastaan kirjottikin itsensä kuoliaaksi lähellä raskaan urakkansa loppua; syyskuun 21 p: nä 1832 sammui suunnattoman ahkeran neronmiehen henki. Edellämäinitusta taloudellisesta mullistuksesta oli kulunut vuosi, kun Scott toukokuulla 1826 menetti uskollisen elämänkumppaninsakin, ja tänä elämänsä synkimpänä aikana hän kirjallisesta toiminnasta yhä lohtua hakien kirjotti tämän novellinsa. Samalta kuukaudesta lausuu hänen muistikirjansa – julkaistaksemme pari pikku otetta:

"*Toukok. 27 p.* – Uneton yö. On kyllä totta, että minun pitäisi käydä käsiksi työhön, ja uneton yö tuottaa toisinaan hyviä aatoksia. Voi! ei ole minulla nyt kumppania, jonka kanssa voisin haastella näiden yöllisten valvontahetkien yksinäisyyden huojentamiseksi. Mutta minä en saa pettää omia ja perheeni odotuksia – ja ponnistelun välttämättömyys käy ilmeiseksi. Minun on yritettävä pikku teelmää – jotakin välipäikseni soveltuvaa. Mrs. Murray Keithin kertomus karkurista ja hänen puhelunsa nuoren miehen äidin kanssa saattaa olla tehtävissä tunteisiin vetoavaksi, mutta sietää tuskin suurtakaan laajentamista."

"*Toukok. 28 p.* – Kirjotin eilen muutamia sivuja ja läksin sitte kävelylle. Luullakseni kelpaa kuvaus vanhasta skotlantilaisesta naisesta, mutta kyllähän viime aikoina on lakkaamatta käytetty skotlantilaisia aiheita jos jossakin muodossa. Jatkanpa kuitenkin, valmistan tänään kymmenkunnan sivua ja kuulustan sitte J. B: n mielipidettä. Kirjotin helposti. Työskentely tuntuu tehneen minulle hyvää. Nukuin sikeästi viime yönä, ja herätessäni huomasin, kuten on minulla tavallista, saavani muutamia selkeitä näkökohtia ja ajatuksia tätä pikku tekelettä varten. Näinköhän muut huomaavat niin elävästi kuin minä todeksi latinalaisen sananlaskun: *Aurora musis amica*".¹

Vähän jälkeinpäin hän huomautti päiväkirjassaan:

"Kirjotin kelpo taipaleen tänä aamuna. Saatan erehtyä, mutta ajattelen todella tarinan Elspat M'Tavishista olevan parasta käsialaani – vaikka J. B. kättää pelkkää ritaruuskuvailua. Hän ei oikein käsitä, että kaikkea voidaan tässä maailmassa saada liiaksi, tai pidä kyllin suuressa arvossa uutuuden välttämättömyyttä. Ylämaalaiset ovat nyt jonkun aikaa olleet poissa näyttämöltä."

"Ylämaan leski" julkaistiin osana "Canongaten aikakirjain" sikermästä seuraavana talvena; niteen esipuheessa Scott ensi kertaa tunnusti olevansa "Waverley" – sarjan nimettömänä pysynyt tekijä. Scottin aikomuksena oli ollut antaa salaisuutensa tulla ilmi vasta kuolemansa jälkeen, jonkun oikun johdosta kerran alotettuaan romaanikirjailija-uransa nimettömänä; mutta hänen kustantajansa häviö teki sen suunnitelman mahdottomaksi. Tätä novellia lukiessaan tajuaa selvästi, että yksinäisen, kohtalon kovasti raskauttaman suurmiehen oma sielunelämä on siinä tavannut silloin soveliaimman aiheen tutkittavakseen. Kertomus perustuu, kuten muistikirjassakin viitataan, tositaipaukseen; se on muuten hyvinkin tarkoin piirrettyä paperille Scottin tuttavan rouva Anne Murray Keithin (kuollut 1831) suullisen selostuksen mukaan, tämä kun tunsikin kaikki sen henkilöt. Saadakseensa novellinsa esitystavan säilymään sellaisenaan sovitti Scott sen siitä syystä "rouva Bethune Baliolin" muistiinpanoiksi.

¹ Aamukoitto on runotarten ystävä.

I

Maailman hylkäämä

Rouva Bethune Baliolin muistiinpanot alkavat seuraavasti:

Siitä on kolmekymmentäviisi tai kenties lähemmä neljäkymmentä vuotta, kun läksin lyhyelle Ylämaan kierrokselle, kuten sellaista retkeilyä siihen aikaan määriteltiin, huojentaakseni alakuloisuutta, joka johtui perheessäni paria kolmea kuukautta aikaisemmin sattuneesta raskaasta kuolemantapauksesta.

Tuollainen matka oli tullut jossain määrin muotiin; mutta vaikka sotilastiet olivat oivallisia, oli mukavuuksista niin suuri puute, että sen suorittamista pidettiin pikku seikkailuna. Sitäpaitsi, vaikka tuo Skotlannin tunturiseutu nyt on yhtä rauhallinen kuin mikään osa Yrjö-kuninkaan valtakuntaa, herätti se nimi vieläkin kauhua, kun oli elossa niin monia vuoden 1745 kapinan² näkijöitä. Useakin tunsu epämääräistä pelkoa, katsellessaan Stirlingin ylänneiltä pohjoista kohti, missä mahtava vuorijono kohoaa kuin tummana vallina kätkemässä kansaa, joka puvultaan, tavoiltaan ja kieleltään oli vielä suuresti erilainen kuin heidän alamaalaiset maanmiehensä.

Minä puolestani kuulun sukuun, joka ei kovinkaan herkästi joudu pelkästään mielikuvituksesta johtuvaan arkailuun. Minulla oli joitakuita ylämaalaisia heimolaisiakin, tunsin useita sikäläisiä huomattavia perheitä, ja pelottomana läksin taipaleelle, vaikka minulla oli kumppaninani ainoastaan Alice Lambskin, kamarineitoni.

Mutta olihan minulla opas ja ohjaaja melkein yhtä pätevä kuin Suurisydän "Kristityn Vaelluksessa", nimittäin kyytimies Donald MacLeish, jonka sain Stirlingissä samalla kun vuokrasin vantteran kaksivaljakon, yhtä vakaan kuin Donald itse, vetämään vaunujani, seuranaistani ja minua minne vain mieleni teki.

Donald MacLeish kuului sellaiseen kyyditsijain rotuun, jonka lienevät jo syrjäyttäneet käytännöstä postivaunut ja höyrylaivat. Heitä tavattiin pääasiallisesti Perthissä, Stirlingissä ja Glasgow'ssa, missä matkustavaiset tai matkailijat tavallisesti vuokrasivat heidät hevosinensa liikematkoja tai huviretkiä varten, joita tahtoivat tehdä geeliläisessä maassa. Tämä luokka henkilöitä vastasi jokseenkin samaa käsitettä kuin ulkomaisissa matkailupaikoissa *conducteur*, myöskin saattoi sen edustajaa verrata brittiläisen sotalaivan yliluutnanttiin, joka omalla tavallaan seuraa tolaa, mitä kapteeni käskää hänen noudattaa. Kyytimiehelle selitettiin kierroksen pituus ja mitä kosketuskohtia siihen haluttiin kuuluviksi, ja mies kykeni mitä parhaiten määräämään levähdys- tai virkistyspaikat sekä pitämään kunnollista huolta siitä, että ne valittiin kyydittävän mukavuutta ajatellen ja mielenkiintoisiin käynteihin soveltuvasti.

Tuollaisen henkilön pätevyys ehdot olivat niin ollen paljoa vaativampia kuin kievaripojan, joka pariin kertaan päivässä ajaa samat kymmenisen virstaa. Donald MacLeish kykeni kätevästi korjaamaan mitä tahansa tavallisia hevosilleen tai vaunuille sattuvia tapaturmia; hän osasi, missä tuli rehusta puute, pitää elukoita virkkuina sellaisilla vastikkeilla kuin ohra- ja hernekakuilla, ja lisäksi oli hän tietopuolisesti kehittynyt mies. Hän oli yleiseen perehtynyt maan perintämuistoihin, samottuaan sitä kovin ahkerasti ristiin ja rastiin, ja jos häntä rohkaistiin – sillä Donald oli mitä säädylisimmän sulkeutunut seuralainen – osotti hän mielellään huomattavimpien heimotaisteluiden paikan ja kertoi merkillisimpiä tarinoita, joita liittyi taipaleen nähtävyyksiin.

Miehen ajattelussa ja haastelussa oli jotakin erikoista – hänen muistelmiensa ollessa omituisena vastakohtana kyytimiehen ammattiin kuuluvalla tietorikkaalla käytännöllisyydelle – mikä sai matkan hänen kanssaan keskustelemalla joutumaan kylläkin hupaisesti. Päällepäätteeksi oivalsi Donald kaikki arkiolon tarpeelliset seikat näillä alituiseen kulkemillansa tienoilla. Hän tiesi päivälleen

² Ylämaalaisen viimeinen yritys Stuart-suvun palauttamiseksi valtaan; sitä kuvataan esim. Scottin "Waverley" –romaanissa. Suom.

sanoa, milloin toimitettaisiin vuonanteurastus Tyndrumissa tai Glenuiltissa, jotta muukalaisella olisi jonkun verran mahdollisuutta tulla ravituksi kuin kristitty, ja täsmälleen osasi hän mainita viimeisen talon, mistä oli saatavissa vehnäleipää, niiden ohjaukseksi, jotka eivät olleet tutustuneet ohrakyrkien maahan. Hän tunsi taipaleen jokainoan virstan ja pystyi tuumalleen määräämään, mistä kohti toinen puoli ylämaalasta siltaa oli kulkukelpoinen ja mistä alkoi sen ehdottomasti vaarallinen sivu.

Sanalla sanoen ei Donald MacLeish ollut ainoastaan uskollinen saattolaisemme ja sävyisä palvelijamme, vaan myöskin nöyrä ja avulias ystävämme, enkä luule koskaan saaneeni niin järkevää ja älykästä opasta, vaikka olenkin koetellut Italian puolisivistynyttä ciceronea, puheliasta ranskalaista palatsipalkollista ja Espanjan muulinajajaakin, joka ylpeilee turkinvehnä-leivästään ja jonka kunniallisuutta on vaarallinen epäillä.

Liikkeemme olivat luonnollisesti Donaldin hoivattavina, ja useinkin sattui kauniilla säällä, että me pidimme mieluisampana pysähtyä lepuuttamaan hänen hevosiansa missä ei ollut mitään vakituista kievariakaan ja nauttia virvokkeemme kallioseinustalla vesiputouksen äärellä tai lähteen partaalla, jonka vehmaalla nurmikolla loisteli monilajisia metsäkukkia. Donaldilla oli silmää tuommoisille paikoille, ja vaikka hän ei varmastikaan ollut koskaan lukenut "Gil Blasia" tai "Don Quixotea", valitsi hän kuitenkin sellaisia poikkeuspaikkoja kuin Le Sage tai Cervantes olisivat kuvanneet.

Huomatessaan, kuinka mielelläni minä puhelin maalaisväen kanssa, sai hän hyvin usein sovitetuksi, että pysähdyimme levähtämään lähelle majaa, missä asui joku vanha geeliläinen, jonka lyömämiekka oli välkynyt Falkirkissa tai Prestonissa³ ja joka näytti menneiden aikojen hauraalta, mutta kuvaavalta muistomerkiltä. Toisin ajoin hän taasen toimitti meidät teekupposen ääreen jonkun arvoisan ja sivistyneen pitäjänpapin vieraiksi tai paremmanlaiseen maalaisperheeseen, jonka alkuperäisten tapojen karkeaan yksinkertaisuuteen ja auliiseen vieraanvaraisuuteen yhtyi jonkunlaista kohteliaisuutta; tämä piirre on ominainen kansalle, jonka alhaisimmatkin ovat tottuneet pitämään itseänsä – kuten espanjalainen sanoo – "yhtä hyvässätyisinä kuin kuningaskin, vaikkei juuri niin rikkaina".

Kaikille sellaisille henkilöille oli Donald MacLeish hyvin tunnettu, ja hänen esittelynsä kävi yhtä täydestä kuin olisi hän tuonut suosituskirjeen joltakulta seutukunnan korkealta heimopäälliköltä.

Ylämaalainen vieraanvaraisuus taritsi meille vuoristoravinnon kaikkea moninaisuutta – maito- ja munalaitoksia, useata lajia leivoksia ja vankempiakin herkkuja, mikäli asukkaalla riitti varoja matkalaisen kestitykseen. Toisinaan sattui, että tämä ystävällisyys hiukan liian ylenpalttisesti siunasi Donald MacLeishiä "kotipolttisella". Donald-poloinen oli silloin kuin Gideonin talja, lionnut jalossa nesteessä, joka luonnollisesti ei kostuttanut meitä. Mutta se oli hänen ainoa vikansa, ja kun häntä maanitettiin kulauttamaan *doch-an-dorroch* – lähtöryppy – armollisen rouvan terveydeksi, olisi kieltäytyminen pantu pahaksi, eikä hänen tehnyt mieli osottaa sellaista epäkohteliaisuutta.

Se oli, kuten sanottu, hänen ainoa vikansa, eikä meillä ollut suurtakaan valittamisen syytä, sillä jos se saikin hänet jonkun verran puheliaammaksi, lisäsi se hänen tavallista tarkkatuntoista säädylisyyttään, joten hän vain ajoi verkallisemmin ja puheli pitempään ja mahtipontisemmin kuin oltuaan vailla tislattua pisaraakaan. Ainoastaan tuollaisina hetkinä huomasimme Donaldin tärkeänä haastavan MacLeishin suvusta, ja meillä ei ollut mitään oikeutta asettua arvostelevalle kannalle heikkouteen nähden, jonka seuraukset pysyivät noin viattomissa rajoissa.

Totuimme siinä määrin Donaldin johtelutapaan, että hiukan huvitettuna tarkkailimme taidokkuutta, jota hän käytti tuottaakseen mieluisan pikku yllätyksen, salaten meiltä suunnittelemansa pysähdyspaikan, kun tämä oli laatuaan harvinainen ja mielenkiintoinen. Se oli hänellä niin tavallista, että kun hän taipaleelle lähdetäessä pahotteli joutuvamme pysähtymään jossakussa karussa ja yksinäisessä paikassa, jotta hevoset saisivat haukata eväitään, me yleensä

³ Taistelupaikkoja v: lta 1745, jolloin viimeinen Stuart-suvun vallantavottaja, prinssi Charles Edward, tuli Ranskasta Skotlantiin ja nostatti onnettoman kapinan yhdistyneen kuningaskunnan hannoverilaista hallitsijahuonetta vastaan. *Suom.*

jännitimme mielikuvitustamme arvailussa, minkä haaveellisen sopen hän olikaan salaa määrännyt meidän puolipäivälepomme virkistämiseen.

Olimme viettäneet suuremman osan aamua Dalmallyn viehättävästä kylästä, käyneet järvellä sen kunnan pappismiehen opastamina, jolla silloin oli Glenorquhyn seurakunnan sielunhoito,⁴ ja kuulleet hyvinkin sata muistotietoa Loch Awen ankarista päälliköistä – takkukarvalakkisesta Duncanista ja muista Kilchurnin nyt lahoavien tornien isännistä. Tavallista myöhempään siis läksimme matkalle, Donaldin jo pariin kertaan muistutettua kievarinvälin pituudesta, kun Dalmallyn ja Obanin taipaleella ei ollut hyvää pysähdyspaikkaa.

Lausuttuamme hyvästit kunnianarvoisalle ja hyväntahtoiselle opastajallemme, pitkitimme retkeilyämme, kiertäen Ben Cruachaniksi nimitettyä tavattoman jylhää vuorta, joka kaikessa majesteettillisuudessaan syöksee synkän kallioröyhmänsä järvelle, jättäen ainoastaan solan, jossa aseman erinomaisesta lujuudesta huolimatta Lorn-seudun MacDougalin sotainen heimo melkein lopen tuhoutui älykkään Robert Brucen nujertamana.

Tuo kuningas, aikansa Wellington, oli pikamarssin avulla saanut toteutumaan sen aavistamattoman tempun, että osa hänen väkeään tunkeusi vuoren toisen kupeen ympäri ja siten asettui Lornin miesten sivulle ja taakse, hänen samalla käydessään ahdistamaan näitä edestäpäin. Solan läntistä rinnettä laskeutuessaan näkee vielä suuret määrät hautaroukkioita, jotka osottavat, kuinka raskaasti Bruce kosti piintyneille ja henkilökohtaisille vihollisilleen. Minähän olen soturin sisar, ja jälkeensä on elävästi johtunut mieleeni, että Donaldin kuvaama taisteluliike muistutti Wellingtonin tai Bonaparten sotajuonia.

Hän oli suuri mies, tuo Robert Bruce, Baliol-suvunkin jäsenen täytyy se myöntää, – vaikka nykyään aletaan tunnustaa, että hänen oikeutensa kruunuun tuskin oli yhtä pätevä kuin sen kovaonnisen suvun, jonka kanssa hän kiistasi; mutta se sikseen. Teurastus oli ollut sitä suurempi, kun syvä ja vuolas Awe-joki pursusi järvestä juuri pakolaisten takana, kiertäen tuon pelottavan vuoren juurta pitkin. Onnettomien peräytymistä ehkäisi siten kaikilta puolin maiseman hankaluus, joka oli tuntunut lupaavan heille turvaa ja suojaa.

Menneitä aikoja mietiskellessämme emme olleet laisinkaan kärsimättömiä vauhtimme hiljenemisestä melkein ryömimiseksi, kun ajajamme eteni kenraali Waden sotilastietä pitkin, joka harvoin – jos koskaan – mukautuu poikkeamaan syrjään jyrkimmästäkään vierusta, vaan kulkee suoraan ylä- ja alamäkeen yhtä vähän välittäen maaperän muodosta kuin vanhojen roomalaisten tienrakentajain käsiala yleensä. Mutta ylämaan suuremmoiset sotilasvaltatiet ovat kuitenkin peräti kunnollista ja tukevaa työtä, ja ne ansaitsivat hyvinkin erään runoilijan kiitoslauselman: joko oli hän kotoisin sisarmaastamme⁵ ja käytti kansallista puhetapaansa taikka luuli puhuttelemillansa olevan erityisiä kaukonäkemyksen lahjoja – ainakin sommitteli hän kuuluisan säeparin:

Nää tiet jos oisitte nähneet vain *ennen* kuin ne luotiin, te kiittäisitte, kun kenraali Waden syntyä suotiin.

Mikään ei voikaan olla ihmeellisempää kuin nähdä pääsevänsä näihin jylhiin seutuihin joka suunnalta mitä parhaiten rakennettuja väljiä väyliä myöten, jotka ovat paljoa oivallisempaa kulkuvälineenä kuin maa olisi moniin vuosisatoihin tarvinnut mihinkään rauhalliseen tarkotukseen. Siten ovat toisinaan sodan jäljet omiaan rauhan käytäntöihin. Bonaparten voitot ovat olleet tuloksettomia, mutta hänen rakennuttamansa tie Simplonin yli pysyy kauvan yhdyssiteenä vaurastuvien maiden välillä;⁶ liike-elämään ja ystävälliseen kanssakäymiseen nämä käyttävät jättiläistyötä, joka suoritettiin sotaisen maahanryntäyksen kunnianhimoisessa hankkeessa.

Siinä hiljalleen edetessämme käännyimme vähitellen Ben Cruachanin hartian taa ja kohisevan Awen vaahtoisan uoman kallasta pitkin laskeutuen jätimme taaksemme mahtavan järvenselän, josta

⁴ Tämä kunnianarvoisa ja vieraanvarainen herrasmies oli nimeltään MacIntyre. *Tekijä.*

⁵ Irlantilaiset ovat tunnettuja ajatusopillisesti kompastelevista lauselmistansa. *Suom.*

⁶ Simplon-tunnelin rakentamiseen v. 1884 asti. *Suom.*

tuo raju virta saa alkunsa. Kalliot ja jyrkänteet, jotka kohosivat kohtisuoraan polultamme oikealla kädellä, olivat säilyttäneet vielä joitakuita rippeitä entisestä metsäpeitteestään, joka oli viime aikoina kaadettu Bunawen rautavalimojen syöttämiseksi, kuten Donald MacLeish meille kertoi. Tämä seikka sai meidät huomaavasti kiinnittämään katseemme isoon tammeen, joka kasvoi vasemmallamme virran puolella.

Se näytti harvinaisen vankalta ja suuremmoisuuksellaan viehättävältä rungolta, kohoten paikasta, missä näytti olevan juuri tilkkunen avointa maata valtaviin järkäleiden lomassa, joita oli vierinyt vuorelta. Aseman runollisuutta lisäsi se, että aukio levisi ylpeäoksaisen kallion juuritse, jonka laelta syöksähti tunturipuro kuudenkymmenen jalan putouksena, pirstoutuen vaahdoksi ja kasteeksi. Pohjalla puro häviölle joutuneen kenraalin tavoin vaivoin kokosi hajaantuneet joukkonsa ja ikäänkuin talttuneena haki itselleen äänettömän pääsyn kanervikon poikki Aween.

Puu ja putous tehosivat minuun suuresti, ja mieleni teki päästä lähemmäksi niitä. En tosin ajatellut luonnoskirjaa tai harjotelmassalkkua, sillä nuoruudessani eivät neitokset olleet tottuneet hiilipiirustimiin, jolleivät kyyenneet käyttämään niitä johonkin pätevään tarkotukseen. Mutta tuntui vain huvittavalta tarkastaa niitä likemmältä.

Donald avasi heti vaununoven, mutta huomautti rinteeseen olevan louhikkoista kävellä ja vakuutti näkeväni puun paremmin, jos pysyttelin tiellä vielä satakunnan kyynärää, jolloin se sivuutti lähemmältä paikan. Hän ei kuitenkaan näyttänyt erityisesti pitävän koko aikeesta. "Tiedän paljoa verremmän puun kuin tuo on – likempänä Bunawea", hän sanoi, "ja siellä on tasaista seisahdustilaa vaunuille, kun sitävastoin näillä rinteillä on vaikea pysäyttää. Mutta niinkuin armollinen rouva vain tahtoo..."

Armollinen rouva piti mieluisampana katsella edessään nousevaa uhkeata puuta kuin kulkea ohitse vielä uhkeamman odotuksessa. Me siis kävelimme vaunujen vieressä, saapuaksemme kohtaan, mistä me Donaldin vakuutuksen mukaan saatoimme kapuilematta mennä niin lähelle puuta kuin halusimme, "vaikka minä en neuvoisi teitä menemään likemmäksi valtatieltä", hän lisäsi.

Donaldin ruskettuneilla kasvoilla kuvastui jotakin vakavaa ja salaperäistä hänen lausueessaan meille tämän vihjauksen, ja hänen sävynsä poikkesi niin suuresti hänen tavanmukaisesta suoruudestaan, että naisellinen uteliaisuuteni heräsi. Kävelimme sillävälillä eteenpäin, ja minä huomasin, että puu – jonka nyt olimme menettäneet näkyvistämme väliintulleen kummun taa – olikin etäämpänä kuin olin ensimmältä luullut.

"Olisinpa voinut vanhoa", virkoin oppaalleni, "että tuo puu ja putous olivat juuri se paikka, johon aioitte järjestää tämänpäiväisen pysähdyksemme".

"Taivas varjeltakoon", sanoi Donald pikaisesti.

"Ja miksi, Donald? Minkätähden tahtoisitte sivuuttaa noin miellyttävän kohdan?"

"Se on liian likellä Dalmallya, armollinen rouva, hevosten syöttämiseksi. Niiden poloisten päivällinen tulisi silloin liian liki niiden aamiaista ... ja sitäpaitsi ei sinne ole hyvä poiketa."

"Kas siinäpä se salaisuus sitten onkin. Siellä asustaa joku kouko tai peikko, velho tai noita-akka, mörkö taikka keijuinen?"

"Ei yhtikäs, armollinen rouva – ihan te nyt olette poikessa polulta, niin sanoakseni. Mutta jos teidän armonne malttaa vain odottaa, kunnes olemme päässeet sivutse paikasta ja pois notkosta, kerron teille kyllä kaikki. Ei ole ollenkaan onneksi puhua semmoisista seikoista siellä missä ne tapahtuivat."

Minun oli pakko hillitä uteliaisuuttani. Huomasinhan, että jos itsepintaisesti vääntäisin puhelua yhtäänne, Donaldin punoessa sitä toisaanne, tekisin hänen vastustuksensa vain sitä sitkeämmäksi, kuten hamppuköyden. Vihdoin tuli eteemme luvattu tienmutka, toimittaen meidät viidenkymmenen askeleen päähän puusta, jota halusin ihailla, ja nyt havaitsin kummastukseksi, että sitä ympäröivien kallioiden keskellä oli ihmisasumus.

Se oli pikkuraisin ja kurjimman näköinen mökki, mitä olin Ylämaassakaan koskaan nähnyt. Multaseinät eivät olleet neljää jalkaa korkeita, katto oli ruovoilla ja kahiloilla paikattua turvetta,

savesta muovattu savutorvi oli sideltä olkinuorilla, ja kaikkea, mökin koko ulkopintaa seiniltä savupiipun harjalle, peitti runsas kasvullisuus – laukka, nurmikka ja sammal, kuten tuollaisista aineksista rakennettuja rapistuneita mökkejä yleensä.

Ei näkynyt merkkiäkään kaalimaasta, joka tavallisesti kuuluu viheliäisimpiinkin hökkeleihin, ja elollista emme nähneet muuta kuin mökin katolla pureskelevan kilin ja jonkun matkan päässä sen emon käymässä laitumella tammen ja Awe-joen keskivaiheilla.

"Mikä mies" – en voinut olla huudahtamatta – "onkaan voinut tehdä kyllin suurta syntiä, ansaitakseen noin kurjan asunnon!"

"Syntiä kylliksi", sanoi Donald MacLeish, puoleksi pidättäen ähkäyksen, "ja kurjuuttakin kylliksi, sen Jumala tietää. Eikä se minkään miehen asunto olekaan, vaan vaimoihmisen."

"Vaimon!" toistin minä. "Noin yksinäisessä paikassa! Millainen nainen se lieneekään?"

"Tulkaahan tänne, armollinen rouva, niin saatte itse päättää", sanoi

Donald.

Ja edettyämme muutaman askeleen ja käännettyämme äkkiä vasemmalle saimme näkyviimme päinvastaisen puolen leveärintaisesta jättiläistammesta kuin ollessamme sitä äsken lähenemässä.

"Jos hän pitää vanhan tapansa, niin hän on tuolla tähän aikaan päivästä", virkkoi Donald, mutta vaikeneni samassa ja osotti sormellaan, ikäänkuin peljäten tulevansa kuulluksi.

Katsoessani huomasin – ja hiukan pelonsekaisin tuntein – naisolennon istumassa tammen juurella, pää kumarassa, kädet ristiin liitettyinä ja tumma linnikko heitettyä pään yli, ihan kuten Judah esitetään syrialaisissa mitaleissa istumassa palmupuunsa alla. Minuun tarttui se arka kunnioitus, jota oppaani näytti tuntevan tätä yksinäistä olentoa kohtaan, enkä ajatellutkaan lähestyä häntä paremmin tarkatakseni, ennen kuin olin luonut kysyvän katseen Donaldiin. Tämä vastasi siihen puolittain kuiskaten: "Hän on ollut järkiään paha nainen, armollinen rouva."

"Järjiltään, sanotte", vastasin minä, kuullen vajavasti. "Sitte hän kenties onkin vaarallinen?"

"Ei – hän ei ole järjiltään", selitti Donald. "Silloin hän ehkä kyllä olisi onnellisempi kuin tänällään – vaikka ajatellessaan, mitä hän on tehnyt ja pannut tapahtumaan mieluummin kuin hiuskarvankaan vertaa peräytynyt omasta häijystä sisustaan, hän ei varmaankaan voi olla varsin tasaisellakaan mielellä. Mutta hän ei ole hullu eikä ilkijuoninen; ja kuitenkin, hyvä rouva, on luullakseni parasta, ettette mene lähemmäksi häntä."

Ja sitte hän muutamien kiireisin sanoin tutustutti minut tarinaan, jonka tässä kerron yksityiskohtaisemmin. Kuuntelin selostusta sekä kauhistuneesti että myötätuntoisesti, ja tämä vaikutelma houkutti minua lähenemään kärsivää ja lausumaan hänelle lohdun tai oikeammin säälin sanoja, mutta samalla pelotti minua siitä aikeesta.

Sama vaikutelma olikin häntä kohtaan vallitsevana ympäristön ylämaalaisten kesken. Heidän silmissään oli Elspat MacTavish – eli Puun Vaimo, kuten he häntä nimittivät – samanlainen olento kuin kreikkalaisten keskuudessa raivotarten ahdistamat ihmiset, jotka suurten rikoksiensa johdosta kokivat sielullisia tuskia. Kreikkalaisethan pitivät Oresteen ja Oidipoksen kaltaisia onnettomia vähemmin tahallisia rikkomustensa tekijöinä kuin tahdottomina välikappaleina, joilla Sallimuksen kauheita säännöksiä oli pantu täytäntöön, ja heidän herättämänsä pelkoon yhtyi kunnioitusta.

Edelleen kuulin Donald MacLeishiltä, että jonkun verran pelkäiltiin huonon onnen seuraavan niitä, jotka rohkenivat liiksi lähestyä tai häiritä noin sanomattoman onnettoman olennon kaameata yksinäisyyttä. Oletettiin, että jokaisen joka lähestyi häntä, täytyi jossain kohden kokea hänen kurjuutensa tartuntaa.

Hiukan vastahakoisesti siis näki Donald minun valmistautuvan pääsemään lähemmällä katsomaan kärsivää, ja yhtä haluttomasti läksi hän auttamaan minua, laskeutuessani hyvin epätasaista polkua myöten. Luullakseni hänen huolenpitonsa minusta voitti muutamia hänen omassa povessaan heränneitä raskaita tunteita, jotka ennustivat tämän palveluksen tuottavan rampautumista hevosille, sokkonaulojen kirpoamista, kumoonajoja ja muita kyytimiehen elämän vaaranmahdollisuuksia.

En ole varma, tokko oma rohkeuteni olisi saattanut minut niin lähelle Elspatia, jollei hän olisi tullut mukaan. Vanhuksen kasvoilla kuvastui toivottoman ja musertavan murheen jäykkä ilme, johon yhtyi katumus taistelemassa ylpeyttä vastaan, tämän yrittäessä salata sitä. Hän kenties arvasi, että hänen harvinaisesta tarinastaan johtunut uteliaisuus minut sai tunkeutumaan hänen yksinäisyyteensä – ja hän ei voinut olla hyvillään siitä, että matkalaisen huvikkeen aiheena oli ollut sellainen kohtalo kuin hänen.

Mutta hän ei katsonut minuun hämillään, vaan halveksivasti. Maailman ja kaikkien sen lasten mielipide ei voinut hivenelläkään lisätä tai vähentää hänen kurjuutensa kuormaa, ja hän näytti yhtä välinpitämättömältä minun tuijotettavanani kuin olisi hän ollut hengetön ruumis tai marmoripatsas, jollen ota lukuun puolinaista hymyä, joka näytti ilmaisevan pelkällä tuskansa suuruudella tavallisten inhimillisten asiain piirin yläpuolelle temmatun olennon ylenkatsetta.

Elspat oli keskimittaa pitempi; hänen harmaantuneet hiuksensa olivat vielä runsaat, ja ne olivat olleet sysimustat. Samanväriset olivat silmät, joissa hehkui järkytettyä mieltä osottava hurja ja rauhaton kiilto, ankarain ja jäykkäin kasvopiirteiden vastakohtana. Tukka oli jonkun verran siroutta ajatellen kierretty hopeaneulan ympäri, ja tumma linnikko oli tavallaan aistikkaasti heitetty ylle, vaikka ainekset olivat mitä tavallisinta lajia.

Tuijotin tähän syyllisyyden ja kovan onnen uhriin, kunnes minua hävetti jäädä vaiti. Vaikka olin epävarma, miten puhuttelisin häntä, aloin kuitenkin ilmaista kummastustani siitä, että hän oli valinnut näin aution ja surkuteltavan asuinpaikan.

Hän keskeytti nämä myötätunnon ilmaukset vastaten ankaralla äänellä, vähääkään muuttamatta katsantoansa taikka asentoaan:

"Muukalaisen tytär, hän on kertonut sinulle tarinani."

Huomautus vaiensi minut heti. Tunsin, kuinka mitättömältä täytyi kaiken maallisen mukavuuden tuntua sielussa, jolla oli haudottavanaan sellaisia asioita kuin hänellä.

Yrittämättä uudestaan alottaa keskustelua otin kukkarostani kultarahan, sillä Donald oli huomauttanut, että hän eli almuista. Odotin hänen ojentavan kätensä ottamaan sitä. Mutta hän ei vastaanottanut eikä hyljännyt lahjaa – hän ei näyttänyt sitä huomaavankaan, vaikka se luultavasti oli kahtakymmentä vertaa suurempiarvoinen kuin hänelle tavallisesti tarjottiin.

Minun oli pakko laskea se hänen helmaansa, samalla tullen ehdottomasti virkkaneeksi: "Antakoon teille Jumala anteeksi ja lohduttakoon teitä!"

En milloinkaan unohda katsetta, jonka hän loi taivasta kohti, enkä äänensointua, jolla hän huudahti sananmukaisesti ihan niinkuin vanha ystäväni John Hume runossaan:

"Kaunoiseni – sankarini!"

Se oli luonnon kieltä ja kumpusi yksinäisen äidin sydäimestä kuten lahjakkaan runoilijan mielikuvituksesta, tämän kuvatessa soveliain ilmauksin Lady Randolphin murhetta.

II

Sissipäällikön poika

Elspat oli nähnyt auvon päiviä, vaikka hänen vanhuutensa oli vaipunut toivottomaan ja lohduttomaan suruun ja hätään.

Hän oli ollut Hamish MacTavishin kaunis ja onnellinen vaimo, miehen, jolle voimakkuutensa ja urotekojensa ansiosta oli annettu arvonimeksi MacTavish Mhor. Tämän elämä oli levotonta ja vaarallista, hän kun oli tavoiltaan vanhaa ylämaalaisista kantaa, joka piti häpeänä olla minkään puutteessa, mikä oli ottamalla saatavissa.

Ne alamaan rajalaiset, jotka asuivat hänen lähellä ja halusivat rauhassa nauttia elämästään ja omaisuudestaan, alistuivat maksamaan hänelle suojelusrahan nimellä pikku hyvityksen ja lohduttamisivat vanhalla sananlaskulla, että oli parempi "mielistellä kuin riitaannuttaa lempoa". Toiset pitivät sellaista sopimusta häpeällisenä, ja heidät yllätti usein MacTavish Mhor liittolaisineen ja saattolaisineen, tavallisesti toimittaen vastaavaksi rangaistukseksi riittäviä vaurioita joko henkilöille tai omaisuudelle taikka molemmille.

Vielä muistetaan se partioretki, jolla hän yhtenä laumana pyyhälsi sataviisikymmentä lehmää Monteithista, ja kerrotaan, miten hän asetti Ballybughtin lairdin⁷ alastomana hetteeseen, kun tämä oli uhannut toimittaa omaisuutensa varjelijoiksi joukon Ylämaan vartiosotureita. Mutta mitä hyvänsä voitonriemun hetkiä tälle uskalialle *cateranille* – rosvoilevalle sissipäällikölle – sattuikaan, ne vaihtuivat useasti vastoinkäymisiksi, ja hänen täpäriä pelastumisiaan, nopeita pakomatkojansa ja nerokkaita juoniaan, joilla hän vapautui uhkaavasta vaarasta, muisteltiin ja ihailtiin yhtä suuresti kuin onnistuneita saavutuksiansa.

Menestyksessä tai murheessa – kaikkinaisissa rasituksissa, vaikeuksissa ja uhkaseikkailuissa oli Elspat hänen uskollisena kumppaninansa. Mieheensä kanssa hän nautti satunnaisista vaurauden päivistä, ja milloin kova onni ahdisti heitä tiukasti, sanotaan vaimon mielenlujouden, kerkeän älyn ja urhean kestävyysvaaroissa ja uurastuksessa usein elvyttäneen miehensä ponnistuksia.

Heidän elämänsä katsomuksensa oli vanhan ylämaalaisen rodun – uskollisten ystävien ja tuimien vihollisten: Alamaan karjoja ja eloja he pitivät ominaan, milloin heillä vain oli tilaisuutta korjata niitä haltuunsa. Siihen käsitykseen ei sekaantunut vähäisintäkään omistusoikeuden epäilyä. Hamish Mhor järkeili kuten vanha kreetalainen soturi:

Tää nahkakilpi, keihäs, kalpa mun saavat herraks kaiken maan: ken kanssain
kiistaamaan on halpa, mua palvelkoon hän polvillaan – kalunsa, maansa mulle
luovuttakoon, ne kuuluu orjain omaisuuden jakoon.

Mutta nuo vaarallisen, joskin usein onnistuvan riiston päivät alkoivat harveta sitte kun prinssi Charles Edward oli tehnyt hukkaretkensä. MacTavish Mhor ei ollut kapinan aikana istunut alallaan, ja hänet julistettiin henkipatoksi sekä maansa kavaltajana että rosvona ja *cateranina*.

Linnueita sijoitettiin nyt moniin paikkoihin, missä ei oltu kuuna päivänä nähty punatakkia, ja saksilainen sotarumpu jumisi Ylämaan vuoriston salaisimmissakin kätköissä. MacTavishin kohtalo kävi päivä päivältä vääjäämättömämmäksi, ja hänen oli sitä vaikeampi pulailla puolustukseensa tai paokseen, kun Elspat oli juuri näinä kovina aikoina lisännyt hänen perhettään pienokaisella, joka oli melkoisena rasituksena heidän liikkeittensä välttämättömälle joutuisuudelle.

Viimein koitti kohtalokas päivä. Vaikeapäisyisessä solassa Ben Cruachanin laiteilla yllätti *sidier royn*⁸ patrulli kuuluisan MacTavish Mhorin. Hänen vaimonsa auttoi häntä sankarillisesti, laukaisten hänen luikkunsa tuon tuostakin, ja kun heidän asemapaikkansa oli melkein vallottamaton, olisi

⁷ Aatelis- tai kartanonherra Skotlannin maaseuduilla.

⁸ Puna(takk)iset sotilaat. *Suom.*

hän kenties pelastunut, jos hänellä olisi riittänyt ampumavaroja. Mutta lopulta olivat kaikki luodit käytetyt, vaikka hän oli reväissyt liiveistään hopeanapitkin. Erehtymätön tähtääjä oli surmannut kolme ja haavottanut useita hätyyttäjiään, mutta nyt ei sotamiehiä enää pidättänyt pelko; he lähestyivät hänen turvapaikkaansa, ja kun eivät kyenneet ottamaan häntä elävänä kiinni, surmasivat hänet mitä hurjimman vastarinnan jälkeen.

Kaiken tämän todistajana oli Elspat, ja hän jäi eloon, sillä hänen elätettäväkseen tullut lapsi antoi hänelle elvykettä ja voimia ponnistuksiin. Ei ole helppo sanoa, millä hän eli. Hänen ainoina näkyvinä toimeentulokeinoinaan oli kolme tai neljä vuohta, joita hän käytti laitumella vuoristossa mielensä mukaan, kenenkään panematta sitä pahakseen. Maan yleisessä puutteessa oli hänen vanhoilla ystävillään niukasti antamista, mutta mitä heiltä omista tarpeista liikenä, sen he kernaasti soivat muiden huojennukseksi.

Alamaalaisilta hän toisinaan pikemmin vaati kuin pyysi almuja. Hän ei ollut unohtanut, että hän oli MacTavish Mhorin leski taikka että hänen vierellään polven korkuisesta taapertanut poikanen saattoi – siten hän kuvitteli – jonakuna päivänä kilpailla taattonsa maineesta ja saavuttaa samanlaisen käskyvällän kuin tällä oli ollut, kenenkään tahtoon alistumatta. Hän seurusteli niin vähän muiden kanssa, läksi niin harvoin ja vastahakoisesti liikkeelle vuoriston syrjäisimmistä lymyistä, missä hän tavallisesti asui vuohinensa, että hän jäi aivan tietämättömäksi suuresta muutoksesta, joka oli tapahtunut koko sillä maan kulmalla. Olihan tullut sotaian nyrkkivällän sijalle yhteiskuntajärjestys, ja laki ja sen kannattajat olivat epäämättömästi päässeet voitolle niistä, joita geeliäisessä laulussa sanotaan "miekan myrskyisiksi pojiksi."

Oman vähentyneen merkityksensä ja puutteenalaisen tilansa hän kyllä tuns, mutta tähän oli hänen käsittääkseen MacTavish Mhorin kuolema riittävänä syynä, eikä hän epäillyt kohoavansa entiseen arvoasemaansa, jähkä Hamish Bean – Vaaleatukkainen Jaakko – kykenisi käyttelemään isänsä aseita. Jos Elspatin siis torjui joku ynseä vuokratilallinen, kun hän pyysi jotain tarpeisiinsa tai pikku karjansa mukavuuteen tähdellistä, niin hänen kylläkin hämärästi lausutut, mutta sisällöltään kamalat kostonuhkauksensa useinkin hänen kiroustensa pelolla kiristivät ensimältä evätyin avun; ja vapiseva emäntä, joka antoi jauhoja tai rahaa MacTavish Mhorin leskelle, toivotteli sydämessään, että ankara akka olisi poltettu päivänä, jona hänen miehensä sai palkkansa.

Siten vierähti vuosia, ja joskaan Hamish Beanista ei varttunut kooltansa tai voimiltaan isänsä vertaista, sukeusi hänestä rivakka, miehuullinen, vaaleatukkainen ja vereväposkinen nuorukainen, jolla oli silmät terävät kuin kotkalla ja kaikki notkeus periytynyt pelottavasta taatostaan; tämän vaiheita ja urotöitä äiti aina kuvailikin, muovatakseen poikansa mieltä samanlaista seikkailu-uraa varten.

Mutta nuoret näkevät tämän vaihtelevan maailman olevaisen tilan tarkemmin kuin vanhat. Suuresti kiintyneenä äitiinsä ja halukkaana tekemään kaikkensa hänen hyväkseen tajusi Hamish kuitenkin maailmalla liikkueensa, että *cateranin* ammatti oli nyt vaarallisuutensa lisäksi käynyt häpeälliseksikin ja että jos hän tahtoi tavottaa taattonsa kuntoa, sen täytyi tapahtua jollakulla muulla sodankäynnin tolalla, joka paremmin soveltui uuden ajan mielipiteisiin.

Sielun ja ruumiin kykyjen kehittyessä hän alkoi paremmin oivaltaa asemansa täpäryyden, äitinsä harhaantuneet käsitykset ja hänen tietämättömyytensä sen yhteiskunnan muutoksista, jossa hän niin vähän liikkui. Käydessään ystävien ja naapurien luona hän huomasi, kuinka äärimäisen ahtaissa oloissa hänen kantajansa eli, ja tuli ymmärtämään, että tällä oli vähän tai tuskin mitään yli ehdottomien elämäntarpeiden ja että nämä olivat toisinaan ehtymäisillään. Väliin kykeni pojan menestys kalastuksessa ja riistanpyynnissä tuottamaan lisiä hänen toimeentuloonsa; mutta Hamish ei havainnut mitään säännöllisiä keinoja äitinsä elatusavuksi, paitsi nöyrytmällä palkollisen työhön – ja jos hän itse olisikin saanut sitä siedetyksi, tiesi hän, että se olisi ollut ikäänkuin kuolinisku äidin ylpeydelle.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.